

criviva malament *anar d'os*, *BDLC* VII, 1913, 331), però Moll en *AlcM* ja grafia i entén correctament (s. v. *dors*, § 1).

Segurament tenia raó Manuel de Montoliu quan indicà (*BDC* III, 65, 68) que la frase popular *tocar el dos* 'anar-se'n, fugir escapat' (com es diu avui a tot el cat. central) no és més que una forma alterada de la idea que els francesos expressen per *tourner le dos*: la usava ja NOLLER en *Notes de Color*: «Mira, ja tens orde de *tocà 'l dos* y ben depressa... que a mi ningú 'm mana... Au! cap a casa teval!» (*Una juguesca*, 39); *AlcM* (s. v. *dos*, loc., *b*) ho dóna com a or., occid. i val. ultra el bal. (ací ex. de G. Maura). Es pronuncia *tuká l dós* com si fos *DUOS* (i de vegades s'hi afegeix en to jocós «que el tres ja és fora»), però aquesta identificació pot comprendre's a manera de simple etimologia popular (cf. així mateix la pron. *dòs* per *duos*, en el Segre Mitjà i altres parlars occidentals, que podria facilitar una ultracorrecció). Un poc més de dubte deixa l'ús de *tocar* al qual no es veu fàcil explicació lògica (tampoc seria alteració de *torcar* 'eixugar', poc aplicable).

Però es podria pensar en una mena d'encreuament de *tombar el dós* (=fr.) amb *colcar a dós* o *al dós* aplicable al qui ha d'escapar-se de pressa, a cavall o dalt d'un ruc sense sella ni albarda? Un compromís entre les dues frases, si fa no fa equivalents, hauria dut a *tolká l dós* > *toká l dós* (ahora identificació amb el verb *tocar*). I en efecte una bona comprovació que *tombar el dós* és l'expressió originària la tenim en el fet que s'usi *tomar el dos* entre andalusos («cuando vió el pleito mal parado *tomó el dos*» 'huyó inesperadamente', Alcalá Venceslada, p. 154, que sol recollir els mots cap a Jaén, Almeria, Granada): ni *tomar* per 'tombar' ni *dos* *DORSUM* són possibles en castellà, i així és evident que es tracta d'un manlleu, però segurament ja antic, del català.

DERIV.: *Dorsal* [1500, *Cauliac*]. *Dorsat*. *Dosai* (?). *Dosser* [c. 1420, Inv. Anfós el Magn.; «viu son cos sota un *dosser* de porpra», Francesc de la Via; «en les spatles fon posat un *dosser* de drap d'aur e una cadira cuberta de drap brocat d'aur», notícia del S. xv, en Comes, *Li. de Coses Asseny.*, 45]; no hi ha raó per suposar que sigui pres del fr. *dossier* (com diu *AlcM*), car en català va tenir vitalitat tan primerenca com en francès i el cast. *dosel* no és pas pres del francès (com s'havia dit) sinó precisament del català (*DCEC*): el *dosser* de trona i el *dosseret* són justament creacions de la vella arquitectura catalana; «lo referit altar consisteix ab sols mesa, grades y *dosers*», B. de Maldà (*Exc.*, p. 58); «al llar Ricolf tenia un bell escó / que *dosser* coronava d'art enginyós», MilàF (*Pros Bernat*, v. 291); *dosseret* [1692]; *endosserar* [Ruyra].

Adosar [Llull], fou originàriament 'emmantellar-se les espatlles': «molt hom ha mantell que no se'n sap *adosar*, molt hom ha cavall qui no sap cavalcar», Llull (*DoctrPu.*, Gili, p. 131); de 'protegir l'espatlla amb mantell' es passà a 'protegir-la arrimant-se', que és la que ha predominat; a Ribagorça aquest ús apareix en la variant sàvia amb *r*: «a l'altre costat hi ha

un pany de paret *adorsat* al castell» em deien a Areny (1957); en francès és també antic *adosser*, mentre que el cast. *adosar* és un manlleu recent [no n'hi ha dades fins al S. XIX, i l'AcEsp. el rebutjava encara el 1884].

Endosar [Labèrnia, ed. 1839, posar l'endós a una lletra], probablement imitat del fr. *endosser* [1636], del qual es prengué i potser no pas abans que en cat., el cast. *endosar*, que el *DAut.* (1732) encara donava mostres de conèixer ben malament; figt. pren el sentit de 'carregar a algú amb cosa poc agradable'; a Val. s'usa una forma sàvia *endorsar* i amb el matís 'd'etzibar, amollar (una dita poc amable)': «li *endorsem* esta copla: ---», «quan no comprenen o no vòlen comprendre lo que algú els diu, en seguida li *endorsen*: Ah, noy, no comprenc pá» [!], Gadea, *T. del Xè* I, 396, 299; *endós* [Lab. 1839], *endossador*, *endossament*, *endossant*.

Tradossa o *tardossa*, espècie de dovella de porta. *Careta* (*Barbr.*, p. 469) desaprovant els qui usen *dovella* per a «pedra en forma de falca per fer arcs», recomana que es digui *tardossa*, com la del mig de l'arc s'anomena *clau*, perquè «una i altra estan en ús entre els mestres de cases». Sembla que *tardossa* és transposició de *tradossa* < *tras-dòs* TRANS DORSUM perquè traspassa, travessa o transfora el circuit extern (dors) del cercle de la porta, a manera de tascó; el nom del poble de *Tredòs* al capdamunt de la Vall d'Aran sota la Bonaigua, jutjant per la forma del nom en els documents en llatí sembla tenir el mateix origen (ell i el seu terme es troben també com un tascó en el circuit forà de la Vall).

¹ «Aquesta mula només comporta que la qualquin a *dòs*», mall., *AlcM*; «trobà una egua e, *cavalcà-hi*, en es *dòs*» (variant ms.: *c. en dors*), Jaume I (Ag., p. 103). És sabut que Verdaguier usava *colcar* per 'cavalcar'.

Dorval, V. *orval*

DOS, núm., del ll. *dŭōs*, acusatiu de *duo* 'dos' □ 1.ª doc.: *origens* (*Homilies*).

«U monge fo e quan se dec morir, devezí tot son aver e parti-l, estírs *dos* besans que li oblidaren», *Hom.*, 5v1. Des de l'origen hi hagué formes especials per als gèneres; en les *VidesR*, ultra el masculí tenim el femení, que allí és (d'acord amb la fonètica ross. occitanoide) *does*: «d'aquestes *does* rasons diu Sent Bernat ---», «en aquestes *does* maneres aparec vuy lo Sent Esperit» (f° 118r1, 116v1), i sembla que hi havia hagut una arcaica forma neutra *doa* («*doa* mília passes», f° 113v1), d'acord amb la conservació de plurals neutres en -a (el mateix *mília* n'és un), pròpia d'aquest llenguatge arcaic, on es deia encara *la braça* per 'els braços' (vol. I, p. 15, § 23). Això desaparegué de seguida.

En el femení, segueix trobant-se després la distinció *dos/dues*, almenys en forma majoritària (si bé no general), i també hi ha la forma ross. *does*: «cubertes d'Ipre, *does* per un drap --- sis diners», a. 1284